

Kelemen Lajos és Kós Károly levelei Kristóf Györgyhez

Egy év és három nap választotta el korban művelődéstörténetünk két nesztörát: Kelemen Lajost és Kristóf Györgyöt. Egymás utáni évekre esik tehát születésük centenáriuma is. Máskülönbente szinte párhuzamosan fut életpályájuk. Kelemen Lajos már a marosvásárhelyi ősi Református Kollégium IV. elemista kisdíákja, mikor Kristófot Sáromberkéről a Bolyaiak városába hozzák a kollégium II. osztályába. Két évig voltak iskolatársak, talán ismerték is egymást. Utána tíz évre útjuk különvált, Kelemen kitartott az alma mater mellett, Kristófot szülei a híres Bethlen Kollégiumba írátták. Mikor aztán Kemény Zsigmond egykori iskolájának éltanulója, önképzőköri elnöke 1898-ban beiratkozik a kolozsvári egyetem magyar–latin szakára, újra kollégája lesz a felsőbb éves, szintén filozopter Kelemen Lajosnak. Ekkor is megismerkedhettek, de közeli barátság nem fűzte őket egymáshoz. Az egyetemi éveket követően Kristóf a szászvárosi református Kún-kollégiumban, Kelemen — kis kitérővel — a kolozsvári Unitárius Kollégiumban lesz tanár, s mint az Erdélyi Múzeum-Egyesület titkára szervezi ennek vándorgyűléseit. A vajdahunyadi gyűlés megszervezésével kapcsolatban kezdenek levelezni, és — mint az alább közölt anyagból kiderül — talán Piskin kötnek egy életre szóló barátságot. Az első világháború után jutnak mindketten érdemi tisztségbe: Kelemen Lajos levéltári tisztviselő, Kristóf György pedig egyetemi tanár lesz (1922 tavaszán). Levelezésük 1924-ig folytatódik, mert Kristóf és népes családja csak ekkor tud véglegesen Kolozsvárra költözni. Barátságuk egyik legszebb emléke a *Pásztortűz* 1924-es évfolyamába (II. kötet 308.) írt megleghangú Kristóf-cikk Kelemen Lajosról. „Szinte lehetetlen volna még egy hosszabb cikkben is felsorolni, hogy mi mindenfélét tud Kelemen (s amit tud, azt magyarul tudja). Mesterjegyek és falfestmények, diplomatika és céhek története, családtörténet és etnográfia, szövegdivat és történet és építészet — mindezt Kelemen úgy tudja külön-külön, mintha egész életében csak azt az egyet tanulmányozta volna. Ezért aztán a lehetetlennek látszó kérdéseket is meg tudja oldani. [...] Éppen mint a köszönése, olyan az ő szívessége is: úgy köszön, mintha mi köszöntöttük volna, úgy tesz szívességet, mintha mi tennénk szívességet az elfogadás ténye által. Ez Kelemennek a legfőbb vonása.“ Kolozsváron a két világháború között nevelkedett történészek és irodalmárok szinte kivétel nélkül őket tekintették mesterüknek, sőt Szabó T. Attila, a később barátta fogadott tanítvány mindkettőjük emlékét, nevelő hatását egyforma szeretettel idézi. A romániai magyar szellemi élet kialakításáért folytatott közös küzdelmük végzetével, a nyugdíjaztatás után is tovább tartott kapcsolatuk, barátságuk, hetente, majd később havonta legalább egy délutánt együtt töltöttek.

Kristóf György körülbelül 1300 levelet és fogalmazványt tartalmazó személyi irattárát most az Állami Levéltár kolozsvári fiókja őrzi. Ebben a gyűjteményben összesen hét Kelemen Lajos-levél található. Közülük négyet közlünk, az 1911. szeptember 18-án, 1911. december 15-én és az 1921. december 27-én kelt, kevésbé jelentős, illetve hosszabb magyarázatot igénylő leveleket ezúttal mellőzzük. Minthogy az utolsó levélben szó esik Kós Károlyról is, ide csatoljuk a hagyatékban található egyetlen Kós-levél szövegét. Kós Károly és Kristóf viszonyáról nem sokat tudunk. Az *Erdélyi Helikon* egy alkalommal sem írt Kristóf műveiről. Mivel a miniszteri támogatással kiadott román nyelvű magyar irodalomtörténet megjelenése országos jelentőségű kultúreseménynek számított, s szinte valamennyi irodalmi és napilap közölt róla ismertetést, Kristóf szándékosnak vélhette az *Erdélyi Helikon* hallgatását. Kósék e levélváltás után sem jelentettek meg recenziót a könyvről.

Kedves Kolléga Úr!

A vajdahunyadi vándorgyűlés helyi bizottságától nyert értesülésünk szerint szíves volt az október hó 7—9-én ott tartandó vándorgyűlésünkre előadás tartására vállalkozni.

Ezt az értesítést éppen akkor kaptuk, midőn innen is föl akartuk kérni Kolléga urat.

Szászvárosból Görög Ferenc kollégát és Kolléga urat szándékoztunk mint régi működő tagjainkat¹ fölkérni, s Görög kollégát már kértük is, hogy a piski csatatér az emlékoszlopnál tartson nekünk a piski csatáról egy helyszíni magyarázó előadást; de sajnos elfoglaltsága nem engedte ezt vállalni.

Eppen erre akartuk megkérni most Kolléga urat is, midőn azt az értesítést kaptuk, hogy Kolléga úr Széchenyi és Madách² címmel kíván előadást tartani.

Bár ezt a bejelentést is köszönettel vesszük, mégis a gyakorlati szempontokat tekintetbe véve, melyek nekünk azt a tanulságot nyújtották, hogy a közönség ilyenkor elméleti előadást nem méltányol eléggé, még szívesebben vennők, ha Kolléga úr a piski emléknél tartandó előadásra vállalkoznék, mert ez tárgyánál fogva is inkább találna vándorgyűléseink programjába.

Mi Piskire október 7-én a gyorsvonattal érkezniénk, s az ottani több mint négyórás várakozási időt szeretnők a csatatér megtekintésére és a csata emlékezetére szentelni.

Egy tizenöt-húsz perces magyarázó szabad előadásra volna szükségünk, mely leírva a vándorgyűlési emlékkönyvben jelenne meg³.

Nagyon kérem, hogy lehetőleg szíveskedjék ezt elvállalni, s másik előadását pedig tartsa fenn ennek sokkal megfelelőbb szakosztályi üléseinkre. A szükséges forrásokat, melyeket nagyobbára én ismerek, a szászvárosi kollégium igazgatósága útján könyvtárunk a legszívesebben azonnal rendelkezésére bocsátja, mihelyt szükséges. Ha szíves válaszával egyidejűleg elküldi a csak általánosságban e tárgyban megírt kérést a könyvtárigazgatósághoz, úgy én azt szívesen kézbesítem, eljáróm, s a legszükségesebb források elküldéséről is lehető gyorsan gondoskodom.

Szíves válaszát minél előbb kérve

tisztelettel maradok
az EME Elnöksége nevében
Kelemen Lajos
titkár

Kolozsvár, 1911. aug[usztus] 22.

[ovális pecsét:] Erdélyi Múzeum Egylet MDCCCLXII

Nagyságos

dr. Kristóf György főgimn[áziumi] tanár úrnak

Szászváros

Erdélyi Múzeum-Egyesület

[kézirat]

Kedves Barátom!

Itt küldöm revízióra a piski emléknél mondott beszédedet. A korrektúra első lapját is mellékelem hozzá, hogy lásd: mily rég nyomdában van. A korrektúrát még okt[óber] 25-én beadtam.

A nyomtatás azon akadt meg, hogy a Műemlékek Országos Bizottsága a Möller⁴ előadásának illetve tanulmányának a kiadására az elsőbbség jogát magának tartotta fenn. Nekünk tehát várni kellett volna addig, míg ez a díszes album-szerű mű Isten tudja mikorra elkészül. Ha bár az év közepére megjelenhetne, még vártunk volna a cikkért odáig is, de az időre tett kérdésünkre nem adtak választ, s így azt kértük, hogy engedjék meg Möller előadásának kivonatos közlését. Ezt megengedték, s Möllert ezelőtt több mint negyedévvél fölkértük, két héttel ezelőtt megsürgettük, de a cikk máig sincs itt. A többi nagyrészt kiszedve hever, s most küldöm szét a revíziókat, hogyha a hét végéig sem jön válasz Möllertől: kezdjük a nyomást. Ha aztán két héten belül a cikk megjönne, még bele jöhet az emlékkönyvbe.

Nagyon sajnálnók, ha elmaradna. Végtelenül becses dolog, s a mi Emlékkönyvünk útján most vagy 1200 emberhez kerülne el, nem mint az arisztokratikus diszalbum, melyet alig néhány kiválasztottnak áll módjában megvenni.

Ifjúságotoknak 60 darab Emlékkönyvet fogunk küldeni emlékül a piski ünnepért. Természetesen az ott megjelent kollégák is tiszteletpéldányt kapnak.

Én most nagyobbára itthon, a lakásomon vagyok, igen rosszul. Erős légszűrőhurutom van. Már régebbi keletű, de az idén úgy erőt vett rajtam, hogy már-már elpatkolástól tartottam. Az év végéig szabadságoltak. Itt várom a jobb, melegebb

napokat, hogy mehessek Abbáziába — a mezőre s a Brétfőbe, mert tovább nem telik.

Milyen nyomorúság a mi életünk!

Ifjúságunk munkabíró idejét átküzdjük, átnélkülözzük, hogy mire élhető helyzetbe jutunk, hajótörötték legyünk az egészségünkkel. Én is 1902-től a könyvtárnál elnapidíjasodtam öt és fél évet, hogy végre is attól a nekem való, választott pályámtól megváljak⁵.

Annyi is olyan gyönyörű ismeretlen anyagkincs ment át ott a kéziratárban és a levéltárban a kezemen, amennyi az utolsó évtizedek egyetlen magamféle erdélyi emberének sem. Ott a kilenc órás napi szolgálat nem hagyott időt hivatalon kívül foglalkozni velük — s azután sem hagyott a másik lefoglaltságom, a tanári és titkári munka, a család s a kenyérkereset.

Mit értem azzal, ami ismeretet ott szereztem? Ha az örökkévalóság más régióiba találnék hirtelen emelkedni vagy süllyedni: oda útravalónak vihetném. Oda pedig enélkül is el lehet jutni.

Még azzal sem használhattam, hogy bár a mások figyelmét fölhívhasam itt sok olyan tárgyra, ami igazán érdemes volna munkára. A családi levéltárak felét én hoztam vagy kunyeráltattam be, s mire feldolgozásukra sor kerül, nincs egészségem.

Attól a Barcsaynéól is, akiről a Múzeumban írtál⁶, van itt a Gyulai-Kuun levéltárban néhány levél. Azért írom meg, hogy ha netalán tovább is foglalkozol vele, ott kereshesd.

Naláczy Józsefre⁷ a testőríróra nem tudsz az ismert, kiadott dolgokon kívül valamit? Én évek óta gyűjtögetek reá, s emlékiratát kiadásra előkészíttem. Nem tudod, hogy hova került a Naláczy bárók levéltára? Ott lesz Hunyadban valamelyik rokon családnál.

Nekem van vagy 70 Naláczy-levelem, s még lemásolatlanul is tudok 23 d[aj-]r[ab]ot itt a levéltár egy még ki nem használt családi [levél]tárában.

Újfalvy Sándor emlékiratai⁸ készen vannak a nyomdában. Csak az előszó és a függelék hiányzik még. Legkésőbb pünkösdre napvilágra jut ez a végtelenül becses erdélyi memoár. Jó lenne, ha valahol ismertetnéd. Ha vállalnád, szívesen küldetnék példányt belőle. Igazi élvezet olvasni.

Légy szíves, írd meg, hogy Kőváry László [Erdély [története] 1848—49-ben [Pest, 1861] haza küldte volt-e? Az én példányomat küldtem volt el Neked, s ne hogy a Könyvtár tévedésből bekebelezze magának, ha oda küldted.

A revíziót minél előbb légy szíves küldeni.

Szeretettel üdvözöl barátod:

Kolozsvár, 1912. III. 19. du.

Kelemen Lajos

N[a]g[y]ságo[s]

[levelezőlap]

dr. Kristóf György

főgimn[áziumi] tanár úrnak
Szászváros
Ref[ormátus] Kún-kollégium

Kedves jó barátom!

Hálásan köszönöm baráti megemlékezésedet és jókívánságodat⁹, mely a legelső volt nem kolozsvári barátaimé között. Adja Isten, hogy használhassak, szolgálhassak, Neked is szeretnék szolgálni, s hiszem, hogy tudni is fogok néhány Téged is érdeklő becses levéltári földolgozni valóval. Az erdélyi kincseket igazában csak a lélekben erdélyi ember érti és élvezzi. Ha megengeded, figyelmeidet föl fogom hívni néhány dologra. Az író Teleki Pálnak, Miklósnak, Lászlónak, Józsefnek, a koronaőrnek, Sándornak, a nagy T[eleki] Mihály fiának ezernyi értékes levele van itt¹⁰, mely olyan fejet, szívet és tollat vár, mint a Tied is. De mások is vannak itt, akik a homályból érdemük szerint a napfényre kíváncznak.

Cikkedet kinyomva láttam tegnapelőtt a nyomdában. A füzet, mely 1916-ról egész évről egy kötetben jelenik meg, még mintegy 6 hét múlva lesz készen. Sajtó alatt van az 1917. évi is, de az egy sumir cikk miatt még lassabban megy¹¹.

Én az év illetve május végéig még heti 13 órát kell hogy tartsak, mert nincs kivel helyettesíteni. Esküöm a héten teszem le.

Szeretettel üdvözöl barátod:

1918. IV. 9. este — Kolozsvár

Kelemen Lajos

N[aj]g[yságo]ls
dr. Kristóf György

egyetemi tanár úrnak
Orăştie (Szászváros)
Jud. Hunedoara

[kézirat]

Kedves Barátom!

A részemre kijelölt feladatnak¹² a legnagyobb sajnálatomra nem tudok eleget tenni:

Most 14-én lesz a román nyelvvizsgánk, s ez minden időmet elfoglalja. Biztos, hogy tudásom elégtelen, de legalább utolsó nem akarok lenni, s minden szabad órámban olvasok és tanulok. Tudod, hogy nem volt kívül gyakorolnom a nyelvet, mert a hivatalomban egyedül vagyok, s tudod, hogy miért nem kértem és nem kérek segítséget. Most aztán hic Rhodus, hic salta!¹³

Ebben a hónapban csak a vége felé dolgozhatom, ha ugyan szokás szerint közbe nem jön valami.

Azonban a népművészeti földadatot akkor sem vállalhatom. Nem is vagyok a szó teljes értelmében szakembere, s azonkívül a népművészetnek csak egyik, bármelyik ága is elég nagy földadot képekkal együtt 6 oldalra tömörítve. Ide az anyagnak oly abszolút biztos és összefoglaló tudása kell, amilyennel én ezen a téren nem rendelkezem.

Azt ajánlom, hogy a kalotaszegi magyar népművészetre, vagy annak bár egyik ágára (pl. építészet vagy a díszítőművészet, fafaragás) esetleg Koos (sic!) Károlyt kérd föl. Ő ezen a téren mint művész otthon van, s ezelőtt vagy tíz évvel a Művészetbe¹⁴ nagyon szép dolgot csinált a Kalotaszegről. Csak történeti tudásában voltak hibák. Ő azonban mer írni, ha nem is biztos valamiben. A történelmi részt, ha lesz benne, inkább én is átnézem, hogy nehogy olyan kis tévedései legyenek, mint tavalyelőtt, hol a vistai templomot, mely a tatárjárást megelőző időkből való, egy javítási dátum alapján 1498-ban építtette föl. A bikali jó zömök góticus templomot pedig, melyről kiabál a XIV—XV. századi falusi gótika, XVI. századnak minősítette. Azután véletlenül megtaláltam a pápai engedélylevelet is kiadva a Monumenta Vaticanákban 1900-ból az építés engedélyezéséről.

Nem építészettörténeti dolgokban, s főleg művészeti dolgokban megbízhatóbb, s jó tollú író.

Később nekem is lehetnének a Culturába írnaválói ezen a téren. Pl. a legrégebbi erdélyi magyar és székely kapuk vagy Sipos Dávid¹⁵ szószékei. Mind a kettő gyönyörű anyag. Illusztrálva díszére válhatik bármely világlapnak. Azonban az anyag egyikhez sincs megrajzolva, s a Sipos-féle katedrális anyaggyűjtésénél egy marha csendőrmester mint kémet lefogott volt Tóth Istvánnal¹⁶ és Gyallayval¹⁷ együtt. Elképzelheted aztán, hogy milyen szívesen teszi ki magát az ember hasonló hűlye zaklatásoknak.

A fakapukról még most is bámulatosan szép gyűjteményt lehet összehozni. Maros-Tordában 1673—1710, Háromszéken 1728, Aranyosszéken 1743, [17]61 a legrégebbi darabok évszámai. Ezek összeírásának utolsó órájában vagyunk. Különbösen szemünk előtt semmisülnek meg, s később még azt is kétségbe vonják az íróasztalok tudósai, hogy ilyen emlékek egyáltalában voltak is. Hihetetlen dolgokra jön reá az ember. Most például, amikor meg szerettem volna írni a Kornis-kastély 1673-i falépcsőház-faragványait, kiderült, hogy a kiadott fejfa- és kapufaanalógiák közt a legrégebbiek sem mennek előbbre 50 évnél¹⁸.

Malonyai úr könyvében¹⁹ a legrégebb kalotaszegi fejfa az 1880-as évekből való. Én még ezelőtt 25 évvel a marosvásárhelyi re[formátus] temetőben is láttam, sőt lerajzoltam két 1820 és 30-as évekből való ily fejfát. Úgy látom, hogy mostmár ezek lesznek a legrégebb erdélyi magyar fejfák. Ámbár, ha utána nézünk, bizonyosan akad még itt-ott ilyen korú. Ezelőtt 20 évvel pl. Galambodon is láttam 1820-as évekből való sírfát.

Ami a kolozsvári témát illeti, azt Aranymíves jelvények címmel kibővíthetném az Erd[élyi] Múz[eu]m régiségtára 1898-beli tavaly került ily emlékével s a temető 3 d[ajr]a[b] aranymíves jelvényével. Sajnos több magyar dolog e térről aligha akad most egész Erdélyből.²⁰

Itt leszel-e az Erd[élyi] Irod[almi] Társ[aság] választó gyűlésén²¹? Nagyon kívánatos lenne [. . .].

Szeretettel üdvözlő és b.ú.é.k.

régi barátod

Kolozsvár, 1924. I. 3.

Kelemen Lajos

Kedves Barátom!

Bocsáss meg, hogy hosszú leveledre csak most válaszolok, de három héig semmit sem csináltam, Kolozsváron sem voltam, teljes erőmmel verekedtem egy undorító influenzával Sztánán. Őszintén bevallom, hogy amikor elolvastam haragos leveledet — nem egészen értettem meg túlságos felháborodásodat. Igaz, hogy szükséges megemlékeznünk méltó cikkben a könyvről, mely magyar irodalomtörténet, szükséges kötelességünk, hogy azt méltassuk, nemcsak abszolúte, de abból a politikai szempontból is, hogy fontos esemény, ha lehetővé váltott irodalmi kultúránk megismertetése a románokkal²². Szóval egyáltalában nem azt akarom mondani, hogy az E[rdélyi] Helikonnak nem kötelessége, sőt elsődendő kötelessége megfelelő formában tudomást venni erről az igazán kedvező eseményről a sok kedvezőtlen és szomorú között, viszont, hogy ez még nem történt meg, fel kellett volna tételezned azt az E[rdélyi] Helikonról, hogy ennek nem elvi, de gyakorlati oka, ill[etve] akadály van. Amint örömmel vettük a Chinezu rádióelőadásáról²³ való tudósítást, melyet kaptunk, éppen olyan, sőt még nagyobb örömmel fogadtuk volna, ha valaki arravaló ember megfelelő méltató ill[etve] ismertető cikket küld be könyvedről. Ez nem történt meg, bár külső munkatársaink közé tartozik legtöbb kollégiumunk irodalomtanára és fiatal tanárjelölt nemzedékünk jó része. Ezek mindenféle bolond ismertető cikkeikkel állandóan felkeresnek, nyugati és keleti írókról és írásokról való méltatásaikkal, esszéikkel állandóan kínoznak, köteteket írnak egy-egy francia vagy német íróról vagy már évek előtt megjelent egy-egy külföldi könyvről, s ugyanezek egyáltalában nem tolonganak, amikor aktuális, minket elsősorban és mindenek felett érdeklő könyvről és íróról kellene írjanak nekünk. Ez már így van. Ezért évek óta, eleitől kezdve éppen lapunknak könyvszemle rovata a leg-hiányosabb. Még a magyar része is, annál inkább a német (szász) és leginkább a román része.

Természetesen mihelyt könyvedet megkaptuk, kiadtuk románul tudó egyik igen komoly tanárember munkatársunknak²⁴, aki meg is ígérte, hogy méltatni fogja. Az történt, hogy hetek múlva — sürgetésünkre — visszaadta a megbízást azzal, hogy ő valami lapban már ismertette és második ismertetést róla már nem ír. Akkor kiadtuk egy románul szintén jól tudó író-munkatársunknak, aki azonban azt mondta: nem vagyok bolond, hogy irodalomtörténeti ismereteimet most kezdjem előlről felújítani, és nagy előkészülettel írni róla 1¹/₂—2 oldalt, amiért nem kapok annyit a laptól, mintha egy verset írok (ez igaz). S akkor kiadtuk egy tanárjelöltnek, aki azonban a mai napig sem írta meg az ígért cikket. Belső munkatársaink egyike sem tud eléggé románul, hogy méltathatná is a könyvet.

Ezért csodálkoztam, hogy felháborodtál azon, hogy még nem jött ismertetés lapunkban. Ez elsősorban irodalmi lap, melybe íróművészek írnak és nem szakemberek. A szakemberek cikkeit mi szívesen vesszük, szükségünk is van rájuk, de nem parancsolhatunk a tanár és más hozzáértőknek, hogy írjanak, ha hanyagok és ezt a kötelességüket nem vállalják magától értetődően. Ha nálunk hiba van, még nagyobb ebben a tekintetben éppen a szakíróknál, tanároknál, az irodalomtörténészeknél, az bizonyos. Tiszta irodalmi termékeknel még előbb-utóbb mindig kikényszerítjük az ismertetést, kritikát, legalábbis a fontosabbaknál, a „fegyelmezetlen” írómunkatársainktól, de ilyen természetű könyvismertetést és méltatást nincsen kitől kikényszerítenünk. Csak szépen kérhetünk, s ezt meg is tettük, és tovább is tesszük. Megírhatom, miután nem titok, hogy miután magyaroktól hiába kérünk, most román embertől kérünk ismertető írást, és olyan biztatást kaptunk, hogy azt meg is kapjuk. Meglátjuk.

Kedves Barátom! levelem nem bocsátnatkérő és nem hibát, mulasztást beismerő levél, sőt, nyugodt lélekkel állítom: mi nem hibáztunk. Ha valahol hiba van, akkor az nem a bohém, cigány művészeknél van ez esetben, hanem a komoly, kötelességeiket tudó szakembereknél, tudósoknál, akik — ebben az esetben legalább — nagyon fegyelmezetleneknek, kötelességmulasztóknak bizonyultak. Kénytelen voltam őszintén és nyílt leveledre kertesés nélkül, őszintén válaszolni, és hiszem, hogy Te ezt meg fogod érteni. Biztosítalak, hogy amikor megfelelően komoly, irodalmi nivón álló ismertetést kapunk könyvedről, természetesen azonnal közölni fogjuk az E[rdélyi] Helikonban. Ez nemcsak érdekünk, de kötelességünk is. És mi — lehetőségeinken belül — soha sem bújunk ki a kötelességvállalások néha igen kellemetlen terhe alól, még akkor sem, ha az reánk nézve kárt jelentett is, ami ebben az esetben természetesen nincsen.

Leveled kissé erős hangja, sőt gyanúsító kifejezései ezért nem bántottak. Ennél sokkal súlyosabb gyanúsításokkal illetett engem már az erdélyi magyarság gútesinn²⁵ sajtóba és társadalmának ún. krémje. Nem fáj, mert igazságtalan.

Végül még egyet, de egészen mellékesen: mi kultúrát csinálunk, s nem kultúrpolitikát. Illetve ami kultúrpolitikát mi csinálunk, azt eddigelé a hivatalos magyarság a lehető legrosszabb szemmel nézte és elítélte. Tehát e tekintetben nincsen mit az én szememre vess most. Ezt régen már megkaptam és viselem. Látod: őszinte vagyok, de azt hiszem, ez a legbecsületesebb — politika.

Őszinte szívvel köszönt
Kós Károly

Kolozsvár, [1]1935. II. 16.

JEGYZETEK

- Görög Ferenc (1881—1970): történész, főleg a román—magyar kapcsolatokat kutatta. 1907-től a Kún-kollégium rendes tanára, 1917—1923 között igazgatója. Kristóffal együtt 1900-tól az EME tagjai voltak.
- A tanulmány megjelent az Irodalomtörténetben (1913. 143—155.).
- Vö. Dr. Kristóf György: *A piski emlék előtt*. Az EME Vajdahunyadon 1911. október 7—9. napján tartott hatodik vándorgyűlésének Emlékkönyve. Szerkesztette Erdélyi Pál főtítkár. Kolozsvár, 1912. 15—21. A kötet elején Kelemen Lajos titkár számol be a vándorgyűlés eseményeiről.
- Möller István (1860—1934): építész, műegyetemi tanár, a vár restaurálásának vezetője. Az előadás nem került be az *Emlékkönyv*be, hanem *A vajdahunyadi vár építési korai cím*mel a *Magyarország műemlékei* (Budapest, 1905—1913) III. kötetének 77—104. lapján jelent meg.
- Kelemen Lajos 1905 februárjától óraadó, 1907-től 1918-ig rendes tanárként tanít a kolozsvári Unitárius Kollégiumban. 1918 októberéig újra óraadó. Vö. *A kolozsvári Unitárius Kollégium értesítője* a megfelelő tanévekre. Közben 1908-tól ideiglenes, 1909-től rendes titkára az EME-nek 1921. dec. 29-ig, amikor le kell mondania.
- Adatok Barcsay Ábrahám életéhez*. Erdélyi Múzeum, 1911. 249—268.
- Naláczy József báró (1748—1822) emlékiratát bevezetővel ellátva a *Napkeletben* jelentette meg Kelemen Lajos (1920. 480—489.; 1921. I. 30—34.).
- Újfalvy Sándor (1792—1886): vadászati szakíró, emlékiró. Szóban forgó memoárja csak 1941-ben jelenhetett meg az EME kiadásában.
- Kelemen Lajost a minisztérium „szolgálatételre a Kolozsvári Tudományegyetem és Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtára levéltári osztályához rendelte be” (Keresztény Magvető, 1918. 69.). Ehhez gratulált Kristóf.
- A széki gróf Teleki család 301 köteget tartalmazó gyömrői levéltára 1906-ban került az EME birtokába (vö. *Az EME évkönyve az 1906. évről*, 48.).
- Végül 1916—17-re egyetlen összevont kötetet jelent meg az *Erdélyi Múzeum*nak. Ebben Kristóf egy bírálattal szerepel. A sumír-cikk kimaradt.
- 1924-ben *Cultura* címen négy nyelvű (román, magyar, német, francia) folyóirat indult Kolozsváron. Magyar szerkesztője Kristóf György volt. A lapnak mindössze négy száma jelent meg. Kós Károly *Kalotaszeg* című, bőven illusztrált francia nyelvű cikke a 4. számban jelent meg.
- Jelentése: Most mutasd meg, amit tudsz!
- Átnéztük a *Művészet* I—XVII. évfolyamait (1902—1918), s mindössze három Kós (Kosch) Károly-rajzot találtunk (1907. 95—97.).
- Sipos Dávid (?—1762): kidei asztalos, kőfaragó, az erdélyi virágos reneszánsz mestere. Bonchidai, dési, drági, köblösi, hadadi templomok számára készített szószéket.
- Tóth István (1892—1964): festőművész, grafikus, a kolozsvári Unitárius Kollégium rajztanára. Több könyvet, folyóiratot illusztrált.
- Gyallay Domokos (1880—1970): népszerű író, szerkesztő.
- Kelemen Lajos: *A legrégebb magyar hímesoszlopok*. Pásztortűz, 1924. II. 6—9.
- A magyar nép művészete*. Számos szakértő és művész közreműködésével írta Malonyay Dezső. I—V. kötet. Budapest, 1907—1922.
- Vö. Kelemen Lajos: *Egy kétszáz éves kolozsvári ház és jelvényei*. Pásztortűz, 1925. 285—287.
- Kristóf György 1921. V. 14. óta rendes tagja volt az EIT-nek.
- Istoria limbii și literaturii maghiare de Gheorghe Kristóf*, profesor la Universitatea din Cluj. Minerva. Cluj, 1934.
- Ilyen tudósítást nem találtunk a folyóiratban, feltehetően Berde Mária Ion Chinezu könyvéről írt ismertetésére (1931. 396—400.) utal Kós.
- Valószínűleg Rajka László, aki az *Irodalomtörténeti Közlemények* 1934-es évfolyamában ismertette a könyvet.
- Jelentése: megbízhatónak tartott.